

1. Βασικά γνωρίσματα του έργου

α) ηθογραφία και ρεαλισμός: στο διήγημα παρουσιάζεται η καθημερινή ζωή των απλών ανθρώπων της Σκιάθου. Ο Παπαδιαμάντης δεν μένει στην επιφανειακή ηθογράφηση, αλλά αναμειγνύει τα ηθογραφικά στοιχεία με στοιχεία κοινωνικά (κοινωνική κριτική) και ψυχογραφικά (διεισδύει στον εσωτερικό κόσμο των ηρώων). Δεν εξωραΐζει την πραγματικότητα της κοινωνίας του νησιού του, αλλά την απεικονίζει με τρόπο ρεαλιστικό. Έντονο είναι το λαογραφικό στοιχείο.

Ενδεικτικά παραδείγματα:

- Λαϊκοί θρύλοι και παραδόσεις: «άντρον» των νυμφών, το δείπνο του ήλιου
- Ποιμενική ζωή
- Γεωργικές εργασίες, έναρξη εργασιών με προσευχή
- Νομή αγαθών από τα χωράφια και τα αμπέλια
- παρανομίες αγροφυλάκων
- τρόπος συμπεριφοράς του πλούσιου Μόσχου
- Κλοπές ζώων από τα κοπάδια.
- Πρότυπο γυναικείας ομορφιάς
- Χαρακτηριστικά αστικής κοινωνίας.

β) η χριστιανική πίστη: η θρησκευτικότητα του Παπαδιαμάντη είναι διάχυτη στα έργα του. Στοιχεία που επιβεβαιώνουν την άποψη αυτή: η ιστορία του πατέρα Σισώη, λέξεις-φράσεις από τα κείμενα των γραφών, των εκκλησιαστικών ύμνων και των ακολουθιών («κωλύομενος να ιερατεύει», «κλαίω», «εις το όνομα του Πατρός και του Υιού και του Αγίου Πνεύματος», «για να φάνε τα πετεινά τ' ουρανού», το φραγγέλιον), αναφορά στο κοινόβιον του Ευαγγελισμού και στις δύο ιερατικές σχολές στις οποίες φοίτησε ο ήρωας του διηγήματος, η αναφορά στις διατάξεις του Δευτερονομίου, συνήθειες και αντιλήψεις καλογέρων, το Άσμα Ασμάτων, κ.ά.

γ) η φυσιολατρία: το διήγημα αποτελεί έναν ύμνο στην ομορφιά του φυσικού περιβάλλοντος. Στην περιγραφή του κόσμου του ήρωα αποδίδεται παραστατικά η ζωή του μικρού βοσκού μέσα στη φύση με στόχο να φανεί η αμεσότητα της επαφής και ο στενός δεσμός του με αυτήν. Κατ' αυτόν τον τρόπο δίνεται πλήθος στοιχείων για την τοπογραφία της περιοχής, την ποικιλία της χλωρίδας και των καλλιεργειών, που μαρτυρούν τη φυσιολατρία του συγγραφέα και συνιστούν ένα αρκαδικό τοπίο ευτυχίας και αμεριμνησίας, μέσα στο οποίο αναπτύσσεται το βουκολικό ερωτικό στοιχείο (σελ. 163-165). Χαρακτηριστική είναι και η περιγραφή του θαλασσινού τοπίου (σελ. 168-171). Η χρησιμοποίηση πολλών λυρικών εικόνων που περιγράφουν το ειδυλλιακό περιβάλλον επιβεβαιώνει τη φυσιολατρία του συγγραφέα. (βλ. σχολ. εγχ. σ. 343)

δ) ψυχογραφία: Ο Παπαδιαμάντης αναζητά τα βαθύτερα κίνητρα στις πράξεις των ηρώων του, ανιχνεύει τους χαρακτήρες, παρουσιάζει γλαφυρά τους πόθους του, τις αδυναμίες τους, τα συναισθήματά τους (π.χ. διλήμματα βοσκού)

ε) Νοσταλγία για το παρελθόν- αρνητική στάση απέναντι στην εξέλιξη: στο διήγημα προβάλλεται η νοσταλγία για τον κόσμο της χαμένης ευτυχίας, Η καταληκτική φράση του κειμένου «Ω! ας ήμην ακόμη βοσκός εις τα όρη!» εκφράζει νοσταλγία για τη φυσική ζωή και αποστροφή για τον ανελεύθερο βίο που διάγει ως δικηγόρος στην πόλη. Δηλώνει μια νοσταλγία προς κάτι οριστικά ματαιωμένο και λειτουργεί μόνο στο επίπεδο της ουτοπίας. Έτσι το διήγημα εκφράζει τον ενδόμυχο πόθο του αφηγητή να υπερβεί το ασφυκτικό παρόν και να καταφύγει στο φυσικώς ζην, στην εφηβική ηλικία της αγνότητας και αθωότητας. Η έντονη αυτή νοσταλγία εμποδίζει τον αφηγητή να συμφιλιωθεί με το παρόν και τις τωρινές συνθήκες της ζωής του και τον αναγκάζει να στρέφεται προς σε ένα οριστικά χαμένο παρελθόν.

στ) Ρομαντισμός

Στο διήγημα ανιχνεύονται τα κυριότερα χαρακτηριστικά του ευρωπαϊκού ρομαντισμού: μεταφυσική διάσταση, κατάργηση της χρονικότητας (τα χρονικά επίπεδα διαπλέκονται και συμφύρονται, με αποτέλεσμα να μη γίνεται συχνά σαφές ούτε τι ανήκει στο παρελθόν, τι στο παρόν), αδιαπραγμάτευτος ιδανισμός (επιδίωξη του ιδανικού), ύπαρξη έντονων αντιθέσεων (όνειρο/πραγματικότητα, φύση/άστυ, ωριμότητα/εφηβεία, ευτυχία/δυστυχία, παρελθόν/παρόν), το ονειρικό στοιχείο και η καθοριστική λειτουργία του στην αφήγηση, η εξιδανίκευση τόσο της φύσης όσο και του έρωτα. Επίσης παρουσιάζονται δύο θεματικά μοτίβα που είναι θεμελιώδη στον ευρωπαϊκό ρομαντισμό: ο προέχων ρόλος της φύσης και ο ανέφικτος έρωτας. Έχει επισημανθεί επίσης ότι το πρώτιστο από τα ρομαντικά στοιχεία του Παπαδιαμάντη είναι οι περιγραφές όπου επιβιώνουν πολλά μοτίβα ρομαντικά.

ζ) Αυτοβιογραφικό και βιωματικό στοιχείο

Τα «Όνειρο στο κύμα» κατατάσσεται από την κριτική στα λεγόμενα «αυτοβιογραφικά» διηγήματα του Παπαδιαμάντη. Σε τι ποσοστό όμως μεταφέρονται εδώ πραγματικά βιώματα του Παπαδιαμάντη είναι δύσκολο να καθοριστεί με ακρίβεια. Εξάλλου ο συγγραφέας αποποιείται κάθε ταύτισή του με τον ήρωα/αφηγητή (συγγραφικό τέχνασμα της πλαστοπροσωπίας που ενισχύει την εσωτερική οπτική του ήρωα παρουσιάζοντάς τον ως πλήρη βιολογική ύπαρξη και προσδίδοντας αληθοφάνεια). Οι απόψεις για το βαθμό της αυτοβιογραφικότητας διαφοροποιούνται: «εντύπωση πως ενσωματώνονται σελίδες από προσωπικό ημερολόγιο» (Π. Μουλλάς), «είναι πιο πολύ βιωματικό παρά αυτοβιογραφικό» (Γ. Ιωάννου), αφού η ιστορία είναι μεταπλασμένη από τον συγγραφέα με υλικά του χώρου, της εμπειρίας και του συναισθήματός του. Τη βιωματικότητα του κειμένου στηρίζουν το ομοδιηγητικό και αυτοδιηγητικό του αφηγητή, ο εξομολογητικός τόνος της αφήγησης που εστιάζει από την αρχή στα συναισθήματα του ήρωα και η πρωτοπρόσωπη αφήγηση. Από την άποψη του περιεχομένου ο τόπος (Σκιάθος – Αθήνα), ο χρόνος (τέλη 19^{ου} αιώνα), ο εκκλησιαστικός χαρακτήρας της παιδείας του ήρωα, η θρησκευτικότητα και η φυσιολατρία αποτελούν βιωματικά στοιχεία του έργου. Ο ήρωας – αφηγητής είναι φορέας των αξιών και της βιοθεωρίας του Παπαδιαμάντη που ασφυκτιούσε στο αστικό κλίμα της Αθήνας, ήταν «κοσμοκαλόγερος» και προτιμούσε την απλή λαϊκή ζωή σ' όλες τις εκφάνσεις της. Ωστόσο η αντιπαράθεση παρελθόντος – παρόντος στο διήγημα υπερβαίνει τα όρια της κατάθεσης ενός προσωπικού βιώματος και προσδίδει στο διήγημα την αίσθηση της γενικευμένης εμπειρίας.

η) Το ποιμενικό στοιχείο - Αρκαδισμός

Ο όρος Αρκαδία στην τέχνη δηλώνει ένα φανταστικό και παραδεισένιο τόπο, όπου ο άνθρωπος μπορεί να βρει γαλήνη, απλότητα, ευδαιμονία και ευτυχία. Το λογοτεχνικό είδος της *βουκολικής* (ποιμενικής) *ποίησης* μιμείται την αγροτική ζωή και συχνά τη ζωή μιας φανταστικής εποχής, στην οποία κυρίαρχο ρόλο παίζουν οι έρωτες μεταξύ ποιμένων. Ειδικότερα τα ποιμενικά ειδύλλια είναι μεγάλες αφηγηματικές συνθέσεις με σύνθετη πλοκή με χαρακτήρες που μετέχουν στην ποιμενική ζωή. Παρουσιάζεται ένας παραδείσιος κόσμος μέσα σε μια πρωτόγονη φύση, όπου κυριαρχεί η γαλήνη, η πραότητα, το αγνό πνεύμα και η απόλαυση αθώων ηδονών. Οι περιγραφές είναι ειδυλλιακές και οι έρωτες νεανικοί και αθώοι. Το είδος αυτό έχει μακρά παράδοση και επηρέασε την ηθογραφία, στην οποία το τοπίο είναι ρεαλιστικό, αλλά διατηρεί τον ειδυλλιακό του χαρακτήρα και τα πρόσωπά παρουσιάζονται ως ανέπαφα από τον πολιτισμό και τις αλλαγές στην κοινωνία.

Στοιχεία που επιτρέπουν να εντάξουμε το «Όνειρο στο κύμα» στο ποιμενικό είδος:

- τυπικό ειδυλλιακό τοπίο (περιγραφές φύσης)
- θαλάσσιες θεότητες, σατυρικός του βουνού

- νοσταλγική αναπόληση της ζωής του βοσκού
- ο ποιμένας / πρωταγωνιστής
- ο διάχυτος ερωτισμός

Ωστόσο τον όρο ειδύλλιο στον Παπαδιαμάντη πρέπει να τον συνδέσουμε και με την έννοια της «επιστροφής σε μια χρονικά (παιδική ηλικία) και τοπικά (Σκιάθος) απομακρυσμένη περιοχή της οποίας δίνει τα χαρακτηριστικά του Παραδείσου, με κυρίαρχο βέβαια χαρακτηριστικό την ενότητα του ανθρώπου με το φυσικό κόσμο.

2. Αφηγηματικές τεχνικές

Αφήγηση- αφηγητής

Ομοδιηγητική - Αυτοδιηγητική αφήγηση: ο αφηγητής της ιστορίας αφηγείται σε πρώτο πρόσωπο και συμμετέχει στα δρώμενα ως πρωταγωνιστής της ιστορίας (δραματοποιημένος).

Ανάμνηση που μοιάζει με απομνημόνευμα και αναφέρεται σε κάποιες στιγμές της προσωπικής ζωής του αφηγητή. Η σύνδεση του χρόνου της ιστορίας με το χρόνο μιας εξωτερικής πραγματικότητας γίνεται φανερή με την παράθεση μιας ημερομηνίας: Ο Παπαδιαμάντης επιλέγει δύο στιγμές απομακρυσμένες η μια από την άλλη: παιδική ηλικία/ ωριμότητα. Στόχος του συγγραφέα είναι να διαφανεί η μετάβαση από τα εξωτερικά γεγονότα στην ψυχή του ήρωα. Το γεγονός σχετίζεται με την ιδιωτική πλευρά της ύπαρξης του, έτσι υπάρχει μια εξομολογητική τάση.

Η αφηγηματική απόσταση προσδίδει στην αυτοδιηγητική αφήγηση το χαρακτηριστικό της διφυΐας: το Εγώ της αφήγησης έχει διπλή υπόσταση: το Εγώ της αφηγηματικής φωνής ≡ ο εαυτός που αφηγείται και το Εγώ της ιστορίας ≡ ο εαυτός που βιώνει.

Στον πρόλογο και στον επίλογο του διηγήματος ο αφηγητής και ο ήρωας συμπίπτουν. Η εστίαση είναι μηδενική δηλαδή η αφήγηση γίνεται από έναν παντογνώστη αφηγητή (= γνωρίζει περισσότερα από τα πρόσωπα της ιστορίας). Στα άλλα μέρη του διηγήματος κυριαρχεί το Εγώ της αφηγηματικής φωνής (εκτός από ορισμένα σημεία που η αφήγηση παραδίδεται στον ήρωα/ βοσκό) και η εστίαση είναι εσωτερική (= ο αφηγητής γνωρίζει όσα το πρόσωπο με το οποίο ταυτίζεται): ο αφηγητής υιοθετεί την προοπτική του ήρωα/ βοσκού (δεν αποκαλύπτει όσα γνωρίζει από την μετέπειτα εμπειρία του = παράλειψη). Έτσι εγείρεται αγωνία και δημιουργείται μυστήριο και ένταση.

Ο αφηγητής λόγω της χρονικής απόστασης από την ιστορία έχει γνώση και χαρακτηρίζεται από ωριμότητα. Σε πολλά σημεία εκφέρει κρίσεις για τις σκέψεις και τις πράξεις του εαυτού του ως ήρωα. Έτσι η διάσταση ανάμεσα στον αφηγητή και τον ήρωα γίνεται φανερή.

-Η αφήγηση είναι αναδρομική. Ο πρόλογος όμως έχει μορφή πρόληψης (μας αναφέρει από την αρχή την τελική επιλογή).

-εγκιβωτισμένη αφήγηση: με την ιστορία του Σισώη που δίνεται με κυκλικό σχήμα.

-Σχήμα κύκλου υπάρχει ανάμεσα στην αρχή και στο τέλος του διηγήματος. Το διήγημα αρχίζει και κλείνει με τη νοσταλγία για τη για τη ζωή κοντά στη φύση.

3. Αφηγηματικοί τρόποι

Διάλογος

Οι διάλογοι είναι πολύ περιορισμένοι. Χαρακτηρίζονται από φυσικότητα και πιστότητα. Ο συγγραφέας διασώζει ακέραιο το φωνητικό και τυπικό μέρος τους, ώστε να είναι πραγματικοί.

Εσωτερικός μονόλογος

Καταγράφεται η αδιάκοπη ροή σκέψεων, εικόνων, αναμνήσεων, συνειρμών και εντυπώσεων που διασχίζουν την ψυχή και το νου του ήρωα, σαν να ήταν δυνατόν να

διατυπωθούν όλα αυτά σε λόγο αυτόματα, τη στιγμή ακριβώς που γεννιούνται. Πρόκειται για ένα εντελώς ιδιόμορφο είδος αφηγηματικού λόγου, που δίνει την εντύπωση ότι προσπαθεί να μας εισαγάγει στην εσώτερη ζωή του ήρωα, σαν να μην είχαμε κανενός είδους συγγραφική παρέμβαση: ακόμη και η συντακτική οργάνωση του λόγου είναι υποτυπώδης, σα να μιλά πραγματικά το υποσυνείδητο. (α' πρόσωπο, ενεστώτας)

Περιγραφές

Κυριαρχούν οι περιγραφές: εκτενείς, λεπτομερέστερες, ποιητικότητα στη γλώσσα, με θρησκευτική τυπικότητα, ενισχύουν τη στατικότητα του διηγήματος. Δεν περιορίζονται στη μετάδοση ρεαλιστικών πληροφοριών, αλλά αποτελούν ποιητικά σύμβολα, μέσω των οποίων ο αναγνώστης μπορεί να συλλάβει το βαθύτερο νόημα του διηγήματος. Αυτό επιτυγχάνεται από τον τρόπο που περιγράφονται τόποι ή εξωτερικές εικόνες: αφαιρετικός, μεταφορικός, σε αντιστοιχία με την ψυχική κατάσταση του ήρωα. Συνιστούν επιβράδυνση. (στοιχείο ρομαντισμού)

Αφηγηματικός χρόνος

Ο χρόνος της ιστορίας τοποθετείται στο παρελθόν με μια σχετική απροσδιοριστία (187...,) ενώ συγκεκριμένες χρονικές στιγμές ή το πέρασμα του χρόνου δίνονται με τις επαναλαμβανόμενες γεωργικές εργασίες (θαμιστική αφήγηση) ή με αναφορές σε φάσεις του 24ώρου. Χαρακτηριστικό του αφηγηματικού χρόνου είναι το ονειρικό στοιχείο, η ρευστότητα. Αξιοσημείωτες είναι οι χρονικές επιβραδύνσεις με τις εκτενείς περιγραφές, τις σκέψεις, τους στοχασμούς και τις αναμνήσεις του ήρωα ωστόσο σε κάποια σημεία (σπουδές) παρατηρείται επιτάχυνση ή αφηγηματικό κενό.

4. Συγγραφέας και αφηγητής

Τόσο με τα εισαγωγικά όσο και με το παρενθετικό σχόλιο «*δια την αντιγραφήν*» και την υπογραφή του στο τέλος ο Παπαδιαμάντης φαίνεται να αποποιείται της συμμετοχής του στο διήγημα: τέχνασμα της πλαστοπροσωπίας. Ωστόσο δε χωρεί αμφιβολία ότι έκλεισε μέσα στις αναμνήσεις του ένα υπολογίσιμο τμήμα της ζωής του.

Στοιχεία που συνηγορούν στην ταύτιση συγγραφέα -αφηγητή είναι τα εξής:

i. Από τη άποψη της αφηγηματικής τεχνικής:

Ο ισχυρός τύπος της ομοδιηγητικής αφήγησης και πιο συγκεκριμένα της αυτοδιηγητικής αφήγησης, όπου ο αφηγητής είναι και ο πρωταγωνιστής, ενώ παράλληλα ο εξομολογητικός τόνος της αφήγησης εστιάζει από την αρχή στα συναισθήματα του ήρωα («ήμην ευτυχής») ακόμα κι αν αυτά βρίσκονται στα μύχια της ψυχής του (μίσος προς τον προσάτη και ευεργέτη του)

ii. Από την άποψη του περιεχομένου:

- Το σκηνικό μέσα στο οποίο εξελίσσεται η δράση συμπίπτει με την εποχή του συγγραφέα αλλά και με τους δύο τόπους που έδρασε ο Παπαδιαμάντης, τη Σκιάθο και την Αθήνα.

- Ο εκκλησιαστικός χαρακτήρας της παιδείας του ήρωα («μ' επήρε πλησίον του ο γηραιός πάτερ Σισώης... και μ' έμαθε γράμματα», «...εστάλην ως υπότροφος της μονής εις τίνα κατ' επαρχίαν ιερατικήν σχολήν») συνάδει με το χαρακτήρα της αγωγής και της εκπαίδευσης του Παπαδιαμάντη, ο οποίος όχι μόνο μεγάλωσε δίπλα στον ιερέα πατέρα του αλλά διετέλεσε και ψάλτης, επισκέφτηκε το Άγιο Όρος και γενικότερα ήταν βαθιά θρησκευόμενο άτομο.

- Ο ήρωας – βοσκός είναι φορέας των αξιών και της βιοθεωρίας του ίδιου του Παπαδιαμάντη π.χ. ο Παπαδιαμάντης ασφυκτιούσε στο αστικό κλίμα της Αθήνας και δραπέτευε συχνά στη Σκιάθο («Και είμαι περιορισμένος... καθώς ο σκύλος, ο δεμένος με πολύ κοντόν σχοινίον... προϊσταμένου μου»)

- Επιπλέον ο Παπαδιαμάντης επηρεασμένος από την εκκλησιαστική του παιδεία και τη γοητεία του μοναστικού βίου – είχε χαρακτηριστεί ως «κοσμοκαλόγερος» – ενίοτε προχωρά σε μια ισοπεδωτική απαξίωση του γυναικείου φύλου («Η Μοσχούλα... είναι απλή θυγάτηρ της Εύας, όπως όλαι»).
- Πίσω από τα λόγια του αφηγητή: «Τάχα... να γίνω μοναχός. Ορθώς έλεγαν... δεν έπρεπε να με στείλουν έξω από το μοναστήρι...» κρύβεται ο συγγραφέας ο οποίος, αν και αρχικά επεζήτησε την ευτυχία στη μοναχική ζωή του Άγιου Όρους, τελικά επέλεξε την κοσμική ζωή, χωρίς ωστόσο να σταματήσει ποτέ να ενδιαφέρεται «διά την σωτηρίαν της ψυχής του».

5. Η γλώσσα

«Δεν υπάρχει άλλος Έλληνας συγγραφέας με τέτοια εξουσία απάνω στη χρήση της γλώσσας της ελληνικής, που να ξέρει όλα τα πράγματα με τα ονόματά τους» σημειώνει ο Ζήσιμος Λορεντζάτος, για να τονίσει τον πλούτο της γλώσσας του Παπαδιαμάντη.

«Θα έλεγα ότι υπάρχουν στη γλώσσα του [Παπαδιαμάντη] τρεις αναβαθμοί. Στους διαλόγους χρησιμοποιεί σχεδόν φωτογραφικά αποτυπωμένη την ομιλούμενη λαϊκή γλώσσα για πολλές φορές και με τους σκιαθίτικους ιδιωτισμούς, υπάρχει μια άλλη γλώσσα για την αφήγηση με βάση βέβαια την καθαρεύουσα αλλά και με πρόσμειξη πολλών στοιχείων της δημοτικής και αυτό αποτελεί το πιο προσωπικό του ύφος και τέλος η παραδεδομένη από την παλιότερη γενιά της πεζογραφίας, που ο Παπαδιαμάντης την επιφυλάσσει στις περιγραφές, καθώς και στις λυρικές του παρεκβάσεις» (Λίνος Πολίτης)

Η γλώσσα των έργων του είναι η καθαρεύουσα, αλλά μια ιδιότυπη και προσωπική καθαρεύουσα που είναι επηρεασμένη από την εκκλησιαστική γλώσσα.

Στο διήγημα εντοπίζουμε τα εξής:

- Διάλογοι: γλώσσα ομιλούμενη λαϊκή με σκιαθίτικους ιδιωτισμούς.
- Αφήγηση: γλώσσα καθαρεύουσα χαλαρή και καθόλου ψυχρή με πρόσμειξη στοιχείων της δημοτικής.
- Περιγραφές, λυρικές παρεκβάσεις: γλώσσα αμιγής καθαρεύουσα

Στη γλώσσα κυριαρχεί η ποιητικότητα που επιτυγχάνεται με παρηχήσεις, ομοιοτέλευτα και κυρίως τριμερή ασύνδετα: «Ήτον απόλαυσις, όνειρον, θάυμα».

6. Η ιστορία

Ο μύθος είναι απλός: ο ώριμος δικηγόρος αφηγείται ένα περιστατικό της εφηβικής του ζωής, όταν ως βοσκός στο νησί του έσωσε τη Μοσχούλα από πνιγμό.

Χώρος: το νησί του (Σκιάθος) και η δεύτερή του πατρίδα (Αθήνα). Τα σκιαθίτικα τοπία περιγράφονται με πιστό και αναπαραστατικό τρόπο και αξιοποιούνται από το συγγραφέα για τις κάθε φορά σκηνογραφικές του ανάγκες. Επίμονα παρούσα είναι η θάλασσα αναπόσπαστο κομμάτι του νησιού και της ζωής των κατοίκων. Ο τόπος του διηγήματος βρίσκεται μακριά από την πόλη και ονομάζεται Ξάρμενο (αρκαδικό τοπίο, εξιδανικευμένο τοπίο). Εκεί μέσα ο ήρωας ζει τη «φυσική ζωή».

Ο χρόνος είναι ακινητοποιημένος λόγω της έλλειψης φανεράς δράσης είτε εξαιτίας του ανύπαρκτου ή ασήμαντου μύθου είτε εξαιτίας της εσωτερίκευσης της δράσης και με την παρουσίαση «γεγονότων» του ψυχικού βίου (σκέψεις, αναμνήσεις, αναστοχασμοί, αόρατες ψυχικές διεργασίες που σηματοδοτούν την εσωτερική αλλαγή ως αποτέλεσμα της αυτογνωσίας). Ο χρόνος δηλώνεται με τις γεωργικές εργασίες και έτσι ορίζεται από το χώρο.

7. Ερμηνευτικά

Το διήγημα προσφέρεται για πολλαπλές ερμηνευτικές προσεγγίσεις (σχολ. εγχ. σ.346-7)

Ως βασικό θέμα προκύπτει η αντιπαράθεση της ευτυχισμένης εφηβείας με τη φθορά της ωριμότητας. Η αντίθεση αυτή γίνεται φανερή λόγω της διαφοροποίησης των δύο Εγώ της αφήγησης. Ο ώριμος αφηγητής αποφασίζει να καταγράψει το μετασχηματισμό του από «βοσκού εις τα όρη» σε δικηγόρο με «δίπλωμα προλύτου».

«βοσκός εις τα όρη»

δικηγόρος με «δίπλωμα προλύτου».

Εφηβεία

Ωριμότητα

Βουνό

Αθήνα

Παράδεισος

πτώση, φθορά

Παραδεισιακή ελευθερία

δουλεία/ ανελευθερία

Συνάφεια ανθρώπου φύσης

νόμος της πόλης

(φυσική κατάσταση του ατόμου)

(επιβολή του δικαίου του ισχυρότερου)

ευτυχία

δυστυχία

7.1. Η ιστορία του Σισώη (εγκιβωτισμένη αφήγηση)

Η ιστορία του Σισώη, αν και μοιάζει ξένη προς την κύρια αφήγηση, έχει λειτουργική θέση στο κείμενο. Αποτελεί μια παράλληλη πορεία που έρχεται σε σύγκριση με αυτή του ήρωα. Ο Σισώης ήταν μοναχός, εξαιτίας ενός έρωτα παράτησε τη μοναστική ζωή, έγινε δάσκαλος, αργότερα όμως επέστρεψε στο δρόμο του, μετάνιωσε και γύρισε σε αυτό που του ταίριαζε. Η ιστορία του έχει κυκλική πορεία: σωτηρία, απώλεια παραδείσου, μετάνοια, σωτηρία. Η ιστορία έχει θεματική συγγένεια με την προσωπική ιστορία του αφηγητή. Κοινό στοιχείο είναι ότι ο έρωτας οδήγησε και τους δυο σε πράξη τόλμης και γενναιότητας. Διαφορετικό στοιχείο είναι οι διαφορετικές επιλογές ζωής του καθενός. Ο ήρωάς μας ήταν ευτυχής ζώντας στη φύση, το ερωτικό επεισόδιο τον έκανε να ξεπέσει στην αστική ζωή αλλά αυτός δε μπόρεσε να γυρίσει πίσω, να λυτρωθεί όπως ο Σισώης. Έτσι η ιστορία του μοναχού τονίζει περισσότερο τη δυστυχία του ήρωα καθώς η δική του πορεία έμεινε ανολοκλήρωτη. Επιπλέον, ο ρόλος του ανθρώπου αυτού στάθηκε καθοριστικός για την προσωπικότητα του νεαρού βοσκού, εφόσον η διδασκαλία του διαμόρφωσαν τη σκέψη και το ήθος του.

7.2. Ο ερωτισμός

Στο διήγημα αντιμάχονται και συμβιβάζονται ο πόθος με την αγνότητα και η γήινη ομορφιά με την αγιοσύνη. Τίθεται το θέμα της ερωτικής επιθυμίας και της αμαρτίας.

Επίσης είναι διάχυτος ο ερωτισμός, ο οποίος μένει ανεκπλήρωτος. Σε πολλά σημεία ο ερωτισμός αυτός μεταφέρεται στη φύση και τα άψυχα αντικείμενα υποκαθιστούν το γυναικείο κορμί. Εδώ η φυσιολατρία του Παπαδιαμάντη είναι κυρίαρχη (σελ. 163 και 170).

7.3. Η φύση

Η φύση έχει στο διήγημα ξεχωριστή σημασία. Η σχέση του Παπαδιαμάντη με αυτήν είναι ερωτική. Είναι ο χώρος όπου ο άνθρωπος είναι ευτυχισμένος, αναπτύσσεται με αθωότητα και βιώνει την πραγματική αξία της ζωής. Ο άνθρωπος βρίσκεται σε διαρκή διάλογο με τη φύση και επικοινωνεί με το Θεό. Όλα στη φύση (ρυάκια, ποτάμια, βουνά, βρύσες...) μαρτυρούν την παρουσία του Θεού. Η φύση φροντίζει για τον άνθρωπο, είναι πηγή ελπίδας και του παρέχει τα πάντα. Για τον Παπαδιαμάντη ο άνθρωπος αισθάνεται ευτυχισμένος μόνο κοντά στη φύση. Από αυτήν πηγάζουν ομορφιά, αγνότητα, ευδαιμονία. Η απομάκρυνση του ανθρώπου από τη φύση σημαίνει δυστυχία, αλλοτρίωση και φθορά. (βλ. σχολ. εγχειρίδιο σ. 343)

7.4. Η κοινωνική αδικία

Ο Παπαδιαμάντης δε διστάζει να στηλιτεύσει την κοινωνική αδικία. Στην αρχή και το τέλος του διηγήματος το κοινωνικό κακό απεικονίζεται με την αποστροφή του αφηγητή για το δυστυχισμένο παρόν που βιώνει στο περιβάλλον της πόλης. Έτσι καταδικάζεται η μορφή της κοινωνικής οργάνωσης της πόλης και η ανάπτυξη του πολιτισμού ως αίτια της διάσπασης της ενότητας ανθρώπου και φύσης.

Στη δεύτερη ενότητα, έμμεσα μιν, ο Παπαδιαμάντης καταγγέλλει την κοινωνική αδικία με το σχόλιο για τις αυθαιρεσίες των λειτουργών του κράτους (σελ. 164). Τέλος με την προβολή της ανισότητας ανάμεσα στους φτωχούς βιοπαλαιστές και τον πλούσιο του χωριού τον κυρ Μόσχο (μεγάλη ιδιοκτησία, περιφραγμένη και απρόσιτη, απομόνωση).

7.5. Η ομωνυμία Μοσχούλας/ γυναίκας και Μοσχούλας/ κατσίκας

Η ομωνυμία δηλώνει υποκατάσταση. Επειδή για το βοσκό η Μοσχούλα είναι ένα άπιαστο όνειρο, την υποκαθιστά στην αγάπη του για την κατσίκά του. Η ομωνυμία προέρχεται από τον ίδιο το βοσκό και βασίζεται στην κατά τη γνώμη του εξωτερική ομοιότητα των δυο αντικειμένων αναφοράς.

Η ομωνυμία αποτελεί και το αίτιο της πρώτης συνομιλίας Μοσχούλας και βοσκού και η αρχή του ειδυλλίου (προοικονομία). Η στάση της κοπέλας είναι πιο τολμηρή, ενώ ο βοσκός συνδυάζει την απειρία και τον εγωισμό (σ. 167).

7.6. Τα διλήμματα

Η τυχαία συνάντηση των δύο νέων στη θάλασσα δίνει στον συγγραφέα την ευκαιρία να παρουσιάσει με λεπτομερειακό τρόπο τα διλήμματα που ταλανίζουν την ψυχή του ήρωά του (εσωτερική εστίαση, ψυχογράφημα): πώς να φύγει χωρίς να γίνει αντιληπτός, να μείνει για να απολαύσει το όνειρο ή να φύγει για να αποφύγει τον πειρασμό;

Σε πολλά σημεία η εστίαση αλλάζει και επιλέγεται η προοπτική του ώριμου αφηγητή: «εντοσούτω όσον αθώς και αν ήμην, η περιέργεια δεν μου έλειπε» (σ. 173, 174). Η λύση στα διλήμματα θα δοθεί τελικά από εξωτερικό παράγοντα: βέλασμα κατσίκας (σ. 175).

Οι εναλλαγές στην εστίαση και ο ειρωνικός τόνος σε κάποια σημεία κάνουν φανερό ότι επρόκειτο για μια ερωτική επιθυμία που ο βοσκός λόγω του τρόπου ανατροφής του (κοντά στους μοναχούς) δεν τολμάει να εκδηλώσει, αλλά ούτε να την ομολογήσει.

Στο τελικό δίλημμα: να σώσει την κατσίκά ή την κοπέλα, η εστίαση είναι εσωτερική, ώστε να δοθεί η ένταση της στιγμής. Η επιλογή της σωτηρίας της κοπέλας σημαίνει το θάνατο της κατσίκας. Για τη θυσία της κατσίκας, ωστόσο, δε μετάνιωσε. Ίσως γνωρίζει ότι, για να αγγίξει το όνειρό του, έπρεπε να πληρώσει το τίμημα.

7.7. Το σχοινί

Το σχοινί στο διήγημα παίρνει διαστάσεις συμβόλου: συμβολίζει την αποπνικτική ζωή του αφηγητή, τον περιορισμό του από τη δουλειά του, τη στενοχώρια της πόλης αλλά και το δέσιμό του με αυτή την πραγματικότητα από τη οποία δε μπορεί να ξεφύγει. Το σχοινίασμα αυτό του φέρνει στο νου το σχοινίασμα της κατσίκας του και το δέσιμο του σκύλου της παραβολής στην αυλή του αφέντη του και αναλογίζεται μήπως όλα αυτά δεν ήταν τυχαία αλλά αποτέλεσαν γι' αυτόν ένα σχοινίσμα κληρονομιάς. Καταδεικνύουν δηλαδή το δικό του μερίδιο στη ζωή, στο οποίο είναι εγκλωβισμένος, δεμένος, ανίκανος να ξαναβρεί την ευτυχία του.

7.8. Όνειρο και πραγματικότητα

Από τον τίτλο γίνεται φανερό ότι η θέση του ονείρου στο διήγημα είναι ιδιαίτερα σημαντική. Σύμφωνα με τον Τζιόβα η αντίθεση ανάμεσα στο όνειρο και την πραγματικότητα μπορεί να θεωρηθεί ως η σύγκρουση ανάμεσα στην επιθυμία, που εκφράζεται ως όνειρο, και την καταστολή της, που αποτελεί την τραυματική εμπειρία της πραγματικότητας. Επίσης το κέντρο του μύθου είναι η ονειρική εικόνα ενός

όμορφου κοριτσιού στη θάλασσα κάτω από το φως του φεγγαριού. Επιπλέον, σκιαγραφείται ένα παραδείσιο, ονειρικό περιβάλλον. Ο συγγραφέας ξεκινώντας από στοιχεία της πραγματικότητας τα παρουσιάζει με εξαιρετικό λυρισμό αίροντάς τα στη σφαίρα του ιδεατού. Η αφήγηση αποκτά μια ονειρική διάσταση σε βαθμό που τα όρια ανάμεσα στο όνειρο και την πραγματικότητα να είναι συχνά ασαφή.

Η μετάβαση από το όνειρο στην πραγματικότητα και αντίστροφα επιτυγχάνεται με τη διαδοχική μεταφορά από το παρελθόν στο παρόν. Μέσα, ωστόσο, στη χρονική βαθμίδα του παρελθόντος, όνειρο και πραγματικότητα διαπλέκονται. Αρχικά, η μετάβαση από το ρεαλιστικό στο ονειρικό γίνεται με:

- τη ρυθμικότητα και μουσικότητα της γλώσσας, μέσα από τη χρήση ποικίλων εκφραστικών μέσων που προσδίδουν ποιητικότητα στο λόγο: τριμερή ασύνδετα, επίθετα, μεταφορές, παρομοιώσεις κ.ά.

- τη χρήση στοιχείων εξωπραγματικών από τη μυθολογία (νύμφες), την εκκλησιαστική παράδοση (ή ούρά της λαμπρᾶς ἀλουγρίδος) ή τη λαϊκή δημοτική παράδοση (ὁ τάπης πού τοῦ ἔστρωνε ἡ μάννα του διά νά καθίση νά δειπνήσῃ)

Η μετάβαση από το όνειρο στον κόσμο της πραγματικότητας είναι αποτέλεσμα ήχων που άκουσε ο βοσκός: «σφοδρόν πλατάγισμα» και το βέλασμα της κατσίκας.

8. Εκφραστικά μέσα

Η γλώσσα είναι πλούσια σε σχήματα λόγου: παρομοιώσεις (σ. 162, 163, 165, ...), προσωποποιήσεις (σ. 163,...), μεταφορές (σ. 166...), επαναλήψεις, παρηχήσεις (ξάρμενο, ξάρμενα, ξυλάρμενα), εικόνες, μουσικότητα/ ρυθμικότητα φράσεων.

9. Ενότητες

1^η «Ἦμην πτωχόν.....του προΐσταμένου μου»

- Γνωριμία με τον πρωταγωνιστή, αυτοπαρουσιάζεται με δύο διαφορετικά πρόσωπα. Ο βοσκός (ειδυλλιακό παρελθόν): φτωχός, έφηβος, αγράμματος, ωραίος, γυμνασμένος, ζει μέσα στη φύση και είναι ευτυχής. Η ευτυχία του είναι απόρροια όλων των προηγούμενων. Συνδέεται μάλιστα και με ένα γεγονός του θέρους του 187...(προσήμανση για το όνειρο στο κύμα).

- Ο δικηγόρος (ασφυκτικό παρόν): ζει στην Αθήνα, εργάζεται ως βοηθός δικηγόρου χωρίς μεγάλη επαγγελματική και οικονομική επιτυχία, είναι περιορισμένος, σχεδόν δεμένος, χωρίς περιθώρια πρωτοβουλιών, μίζερος και δυστυχής (παρομοίωση με δεμένο σκύλο).

- Πληροφορίες για τον δάσκαλό του (Σισώη) και τις σπουδές του.

- Πώς έχασε την ευτυχία; Την απάντηση τη δίνει ο ίδιος. Έμαθε γράμματα. Αυτά τον έκαναν να παρατήρει την απλή φυσική ζωή, να αναζητήσει ένα καλύτερο μέλλον και να καταλήξει όμως στη μιζέρια καθώς δε μπόρεσε ποτέ να προσαρμοστεί στο νέο του περιβάλλον. Έχει απαξιώσει στη συνείδηση του τις σπουδές πιστεύοντας ότι τον οδηγούν στη θλιβερή πραγματικότητα. Έτσι ποθεί να υπερβεί το ασφυκτικό παρόν και βρίσκει καταφύγιο στις παιδικές αναμνήσεις και στα πρώτα ερωτικά σκιρτήματα.

2^η «Η τελευταία χρονιά.....γεμάτο πετμέζι»: προετοιμασία του βασικού επεισοδίου- γνωριμία των άλλων προσώπων.

- Παρελθόν/ εποχή νεότητας: φυσικό περιβάλλον- αίσθηση απόλυτης ελευθερίας («φυσικός άνθρωπος»). Ήταν μέρος της φύσης «είχα μεγάλη συγγένεια με τους δύο»: σχέση συγγένειας, ταύτισης. Η φύση του έδινε τα πάντα. Την αίσθηση της ελευθερίας, της κυριαρχίας και της απόλυτης δικαιοδοσίας «ήτον δικόν μου- ήσαν δικά μου – οι λόγγοι , οι φάραγγες, αι κοιλάδες, ο αιγιαλός και τα βουνά». Όλα αυτά ήταν δικά του και μπορούσε όποτε ήθελε να τα καρπώνεται. Κύριο χαρακτηριστικό

της φυσικής ζωής αποτελεί η απουσία της ανθρώπινης ιδιοκτησίας, γι' αυτό και ο ίδιος μπορούσε να καρπώνεται ελεύθερα το χωράφι του γεωργού ή τα σταφύλια της χήρας. Το τοπίο είναι ειδυλλιακό (αρκαδικό τοπίο).

- Η συμπεριφορά των αγροφυλάκων (κοινωνικό σχόλιο).

- Το κτήμα του Μόσχου: περιτειχισμένο, απρόσιτο. Ο Μόσχος κατέχει μεγάλη έκταση γης αλλά αυτοπαγιδεύεται στον περικλειστό χώρο του στενεύοντας έτσι τα όρια της ελευθερίας του. Ο Μόσχος μνημένος στον αστικό τρόπο ζωής αναπτύσσει το αλλοτριωτικό αίσθημα της ιδιοκτησίας. Αυτό έρχεται σε αντίθεση με την νοοτροπία του νεαρού βοσκού που βιώνει την απόλυτη ψυχική ελευθερία (αντίθεση ανάμεσα στον ελεύθερο κόσμο των ποιμένων και τον οργανωμένο κοινωνικό βίο με τους κανόνες και τους περιορισμούς του). Σχολιάζεται και ο τρόπος με τον οποίο ο Μόσχος απέκτησε το εκτενές κτήμα του «έπεισε μερικούς πτωχούς γείτονες να του πωλήσουν τους αγρούς των» (κοινωνικό σχόλιο)

- Αναφορά στη Μοσχούλα. Ομωνυμία Μόσχου –Μοσχούλας: εθιμοτυπικό–ηθογραφικό στοιχείο αφού η γυναίκα ονοματίζεται από το όνομα του πλησιέστερου άρρενα συγγενή της, ο οποίος στην προκειμένη περίπτωση κληροδοτεί το όνομά του στην υιοθετημένη κόρη του μαζί με την περιουσία του. Επιπλέον καταδεικνύεται ότι η Μοσχούλα ανήκει στον αλλοτριωμένο κόσμο του Μόσχου ζώντας στο απομονωμένο βασίλειό του χωρίς ελευθερία.

- Πρώτη περιγραφή Μοσχούλας: λυρική γεμάτη σχήματα λόγου περιγραφή της Μοσχούλας, διαφαίνεται η έλξη του για το κορίτσι, εξειδανίκευση. Είναι θερμόαιμος (μεταφορά) τα μάτια της σαν περιστέρια, σαν τη νύμφη του Άσματος, σα πτηνό του γιαλού (παρομοιώσεις), ο λαιμός της απείρως λευκότερος (υπερβολή), ωχρά , ρόδινη, χρυσαυγίζουσα (τριμερές ασύνδετο σχήμα, αντίθεση). Όλα αυτά τα σχήματα κάνουν έκδηλα τα ερωτικά αισθήματα του βοσκού.

- Ομωνυμία Μοσχούλας και κατσίκας: επειδή η κοπέλα μοιάζει απλησίαστο αγαθό προβάλλει τα συναισθήματα του στην αγαπημένη του κατσίκά που της δίνει το όνομα της κοπέλας. Λειτουργεί ως προοικονομία για την πρώτη επαφή των δύο νέων.

- Ο διάλογος των δύο νέων:

Πρώτο επεισόδιο. Εξ αφορμής της ομωνυμίας κοπέλας – κατσίκας γίνεται η πρώτη επαφή των δύο νέων. Ήδη ο αφηγητής έχει προοικονομήσει τη γνωριμία τους, αφού τα μέρη που ο βοσκός φέρνει τα κοπάδια του είναι κοντά στο παράθυρο της Μοσχούλας. Σύντομος διάλογος όπου ο ήρωας παρουσιάζεται άτολμος και σπεύδει να τον διακόψει απότομα, ίσως γιατί αισθάνεται ντροπή όπως κάθε έφηβος μπροστά στην έκφραση και την αποκάλυψη των αισθημάτων του.

Δεύτερο επεισόδιο. Το θάρρος αυτή τη φορά το παίρνει η Μοσχούλα. Έχοντας από έμμεσες πηγές την εικόνα του βοσκού με τη φλογέρα βρίσκει την ευκαιρία να ζητήσει από το νέο να παίξει φλογέρα. Η πρωτοβουλία της αυτή αλλά και η προσφορά των δώρων δείχνουν πώς και η νέα ενδιαφερόταν για το βοσκό ή τουλάχιστον έφαχνε σύντροφο στη μοναξιά της.

3^η «Μίαν εσπέραν.....γυμνή και ελούετο»: τρεις περιγραφές: γιαλός, ηλιοβασίλεμα, σπήλαιο

- Στόχος περιγραφών: επιβραδύνουν την πλοκή, καθυστερούν το βασικό επεισόδιο εντείνοντας την αγωνία του αναγνώστη και δημιουργούν μια ειδυλλιακή ατμόσφαιρα, δηλ. το κατάλληλο περιβάλλον για να εξελιχθεί το ερωτικό–ονειρικό γεγονός. Επιπλέον συμβάλλουν στην αισθητική απόλαυση του έργου, καθώς χαρακτηρίζονται από λυρισμό και πλούσια εκφραστικά μέσα (στοιχείο ρομαντισμού).

- ΓΙΑΛΟΣ:

Λυρική περιγραφή: Υπερβολή: χιλίους γλαφυρούς κολπίσκους και αγκαλίτσες. Μεταφορές: αγκαλίτσες, ελιγμοί, δαίδαλοι του νερού. Προσωποποιήσεις: νερό μορμυρίζον, χορεύον. Παρομοιώσεις: ομοιάζον με βρέφος. Ομοιόελευτο: το οποίο εισεχώρει μορμυρίζον, χορεύον με άτακτους φλοίσβους και αφρούς, όμοιον με το βρέφος το ψελλίζον.

Ο γιалός αποτελεί τον πρώτο πειρασμό στον οποίο υποκύπτει ο βοσκός «λιμπίστηκα» «ελαχτάρησα».

- ΔΕΙΛΙΝΟ

Λυρική περιγραφή: Μεταφορές: βασιλέψει, ολόγεμον. Παρομοιώσεις: λαμπρά πορφύρα, τάπη. Στοιχεία από την εκκλησιαστική παράδοση (ή ούρά της λαμπράς αλουγρίδος) ή τη λαϊκή δημοτική παράδοση (ό τάπη που τοῦ ἔστρωνε ἡ μάννα του διά νά καθίση νά δειπνήση)

Ερωτική ιδυλλιακή ατμόσφαιρα που θα παγιδέψει το νεαρό βοσκό.

- ΑΝΤΡΟ

Λυρική περιγραφή: Επίθετα: μικρόν άντρον θαλάσσιον, στρωμένον με άσπρα κρυσταλλοειδή κοχύλια και λαμπρά ποικιλόχρωμα χαλίκια. Παρομοιώσεις: εφάινετο πως το είχαν ευτρεπίσει και στολίσει αι νύμφαι των θαλασσών. Μεταφορά: ἔζωνε. Στοιχεία μυθολογικά: νύμφες.

- Κινήσεις βοσκού για προστασία κοπαδιού και Μοσχούλας κασίκας: το δέσιμο με σχοινί: προοικονομία.

- Μπάνιο βοσκού: ο βοσκός απολαμβάνει τη φύση και παραδίνεται στη μαγεία της. Διαφαίνεται σύγκρουση ανάμεσα στη σωματική απόλαυση και το χρέος προς το κοπάδι του. Αυτή τη φορά η αίσθηση του χρέους και η αγάπη για την κασίκα του θα υπερτερήσουν. Ασύνδετο: Επλύθην, ελούσθην, εκολύμβησα. Πολυσύνδετο: της υγράς και αλμυράς και δροσώδους. Μεταφορές: γλύκαν, μαγείαν άφατον. Παρομοίωση: ως να ήμην έν με το κύμα, ως να μετείχαν της φύσεως αυτού.

- ακούω σφοδρόν πλατάγισμα εις την θάλασσαν: δραματικός ενεστώτας, δραματικό απρόοπτο

- ο σατυρίσκος του βουνού: ο ήρωας συναισθάνεται τη ενοχή του και την ομολογεί. Καταλαβαίνει ότι εύκολα θα κατηγορηθεί για κρυφές ερωτικές επιθυμίες. Εξάλλου ο ίδιος λέει ότι παρακολουθούσε τη Μοσχούλα και ήξερε τις συνήθειές της. Η έκφραση «σατυρίσκος» είναι μια προσπάθεια απενοχοποίησης αφού επιχειρεί να μικρύνει το έγκλημά του (υποκοριστικό) και να διώξει κάθε υποψία εσκεμμένης ενέργειας. Βέβαια αυτά δεν τον αποτρέπουν από το να ανέβει στο βράχο και να δει γυμνή τη Μοσχούλα.

4^η «Την ανεγνώρισα πάραυτα.....τα επίγεια»: τα διλήμματα του βοσκού

-Πρώτη σκέψη: να φύγει. Απορρίπτεται: η Μοσχούλα εξαιτίας της θέσης του θα τον έβλεπε και θα τον κατηγορούσε για αθέμιτους ανήθικους σκοπούς.

Δεύτερη σκέψη: να φωνάξει. Απορρίπτεται: δεν ήξερε να συμπεριφερθεί κόσμια.

Τρίτη σκέψη: να μείνει. Απορρίπτεται: ο Σισώης τον είχε συμβουλέψει να αποφεύγει τον γυναικείο πειρασμό.

Τέταρτη σκέψη: να πέσει στη θάλασσα. Απορρίπτεται: ο γύρος του βράχου ήταν πραγματικός άθλος, ενώ η ασφάλεια του κοπαδιού θα ετίθετο σε κίνδυνο.

- Ο βοσκός έπρεπε να αντιμετωπίσει τρία προβλήματα: να διαφυλάξει την υπόληψή του, να αποφύγει τον πειρασμό και να φροντίσει το κοπάδι του. Αν έφευγε θα διακινδύνευε το ήθος και το κοπάδι του. Αν έμενε, δε θα απέφευγε τον πειρασμό. Αποφασίζει τελικά να περιμένει μέχρι να τελειώσει η Μοσχούλα το μπάνιο της. Συνειδητά δεν έκανε κανένα ηθικό παράπτωμα «ήμην εν συνειδήσει αθώος». Όμως, ο πειρασμός – η περιέργεια δεν τον αφήνει. Θα εκτεθεί στον πειρασμό.

- το όνειρο στο κύμα: λυρική, ερωτική περιγραφή λουόμενης κόρης: Επίθετα: χρυσίζουσα, αμαυρά, торνευτούς, λευκάς. Τριμερή σχήματα: απόλαυσις, όνειρο, θαύμα / πνοή ίνδαλμα, όνειρο / νηρίς, νύμφη, σειράν. Κλιμάκωση: πνοή ίνδαλμα, όνειρο. Μεταφορές: βραχίονας торνευτούς / χρυσίζουσας κόμην / κόλποι γλαφυροί/ ναυς των ονείρων. Παρομοίωση: ως γάλα / ως ναυς μαγική. Οξύμωρο: αμαυράν κι όμως χρυσίζουσας.

Χιαστί: αμαυράν κόμην

Τράχηλον εύγραμμον

Λευκάς ωμοπλάτας

Βραχίονας торνευτούς

- Ο βοσκός έκθαμβος περιγράφει την κοπέλα από πάνω (μαλλιά) ως κάτω (κόλποι). Η περιγραφή βασίζεται όχι μόνο στην όραση αλλά και στη διαίσθηση, καθώς αναφέρεται σε μέρη του σώματος που βρίσκονται κάτω από το νερό (Έβλεπα. Διέβλεπα. Εμάντευα). Καταλήγει σε έκσταση και μαγεμένος απολαμβάνει το όνειρο. Τόσο πολύ έχει αποκοπεί από τα επίγεια, ώστε, όπως αποκαλύπτει, δεν προσπάθησε να φύγει, όταν η Μοσχούλα δεν κοιτούσε προς το μέρος του.

5^η «Δεν δύναμαι.....ζών»: πίσω στην πραγματικότητα

- Δεν δύναμαι να είπω... εφώναζεν βοήθειαν!...: αφηγητής/ δικηγόρος. Προσπαθεί να αποποιηθεί τις ένοχες σκέψεις. Προσήμανση.

- Βέλασμα κασίκας: δραματικό απρόοπτο. Επαναφέρει το βοσκό στην πραγματικότητα. Μόνος του δεν θα αποδεσμευόταν από τη μαγική επίδραση της λουόμενης Μοσχούλας, χρειαζόταν ένας εξωτερικός παράγοντας.

- Αντίδραση βοσκού: μέσα στην αμηχανία του και κυριευμένος από τον φόβο του σχοινιάσματος της κασίκας του (προσήμανση) σηκώνεται από την κρυψώνα του και έτσι γίνεται αντιληπτός από την κόρη.

6^η «Δεν ηξεύρω.....όνειρόν του»: διάσωση κόρης από βοσκό

- Η μισοπνιγμένη κραυγή της Μοσχούλας θέτει στο βοσκό νέο δίλημμα: «να τρέξω και να φύγω/ να ριφθώ εις την θάλασσαν»

- το δίλημμά λύνεται και πάλι από έναν εξωτερικό παράγοντα: βάρκα. Η βάρκα αυτή αντί να δώσει θάρρος στη Μοσχούλα της επιτείνει το φόβο, με αποτέλεσμα η κοπέλα «Εν ακαρεί ... να βυθίζεται, και να γίνεται άφαντη εις το κύμα».

- Η περιγραφή της διάσωσης από τον ίδιο τον ήρωα έχει χαρακτηριστικά μιας κινηματογραφικής – επικής προσπάθειας: ταχύτατες κινήσεις (πάραιτα –με τρία στιβαρά πηδήματα εντός ολίγων λεπτών- εγκαίρως) και υπερβολική δύναμη (αι δυνάμεις μου επολλαπλασιάζοντο θαυμασίως). Η αγωνία του για το αν θα προλάβει ζωντανή τη Μοσχούλα, όπως και η ανακούφισή του, όταν διαπιστώνει πως η κόρη είναι ακόμα ζωντανή είναι ολοφάνερες:(ως μήνμα υγρόν- εγγύτερον του θανάτου- δεν παρείχε σημεία ζωής – ήθελε τη ζωή της – ω ας έζη/ δόξα τω θεώ – ποτέ δε θα εζήτουν αμοιβή). Αυτό που μένει από την προσπάθεια του είναι η ευτυχία που ένιωσε από την επαφή του σώματός του με αυτό της Μοσχούλας. Το αγκάλιασμα αυτό δεν ήταν μια απλή σαρκική επαφή. Ήταν η μόνη ευτυχισμένη στιγμή της ανώφελους ζωής του. Ήταν η μεταφορά του ονείρου στην πραγματικότητα. Ο βοσκός κατάφερε να ζήσει το όνειρό του.

- «Επί πόσον ---το ίδιον όνειρόν του.»: ο δικηγόρος κάνει την αποτίμηση αυτής της στιγμής του παρελθόντος. Χρόνια μετά και έχοντας ως σύγκριση τις άλλες σαρκικές επαφές που έζησε, οι οποίες δεν είχαν κανένα συναισθηματικό δέσιμο, δεν ήταν αληθινές, θεωρεί την επαφή με τη Μοσχούλα ως την ευτυχέστερη στιγμή της ζωής

του. Για άλλη μια φορά οι άσχημες εμπειρίες του παρόντος στρέφουν τον ήρωα στο παρελθό, το οποίο το εξιδανικεύει και το ντύνει με το πέπλο του ονείρου.

7^η «Η Μοσχούλα.....βοσκός εις τα όρη»: επίλογος

- ο αφηγητής κάνει απολογισμό της ζωής του, αναζητά και καταδεικνύει τις αιτίες της δυστυχίας του και κλείνει όλα τα θέματα που έχουν μείνει ανοιχτά στην ιστορία του.

- Τύχη κοπέλας: Η Μοσχούλα επέζησε, αλλά δεν είναι πια η ονειρώδης ύπαρξη αλλά μια ασήμαντη γυναίκα σαν όλες της άλλες κουβαλώντας μάλιστα και το προπατορικό αμάρτημα που κουβαλούν όλες οι θυγατέρες της Εύας. Η αντίθεση αυτή καταδεικνύει ξεκάθαρα και την αντίθεση του τότε με το τώρα στη ζωή του δικηγόρου. Το παρελθόν του, η ζωή στη φύση, η ευτυχία και η αθωότητα ήταν το περιβάλλον στο οποίο η Μοσχούλα μπορούσε να πάρει ονειρικές διαστάσεις. Το παρόν, η πόλη, η μιζέρια του δεν χωρούν όνειρα, αλλά καθετί το περιβάλλουν με τη δυστυχία τους. Έτσι η Μοσχούλα του παρόντος είναι και αυτή ένα θλιβερό δείγμα της ωριμότητας, του συμβιβασμού, του αποπνικτικού κοσμικού περιβάλλοντος το οποίο αποστρέφεται ο αφηγητής.

- Τύχη κατσίκας: η κατσίκα σχοινιάσθηκε. Ο βοσκός «μετρίως ελυπήθη» για την αγαπημένη του κατσίκα. Στα λόγια του διακρίνεται κάποια συμπόνια για το χαμό του ζώου, αλλά ο θάνατός του αντισταθμίζεται αφού η παραμέληση της κατσίκας του έδωσε την ευκαιρία να απολαύσει το όνειρό του.

- Τύχη ήρωα: 1. έμαθε γράμματα και έγινε δικηγόρος. Πήγε σε δύο ιερατικές σχολές και έγινε «όπως ήτον επόμενον» δικηγόρος! (ειρωνεία). Η κοσμική του μόρφωση όμως δε του εξασφάλισε τη σωτηρία της ψυχής του. Τα λίγα γράμματα αναγνωρίζει τώρα πια ότι θα του ήταν αρκετά.

2. Η έξοδός του από το μοναστήρι, η κοσμική ζωή γεμάτη πειρασμούς, το επάγγελμά του τον απομάκρυναν από τη λύτρωση και τον οδήγησαν στον ασφυκτικό κόσμο της πόλης.

3. Το όνειρο. Ο αφηγητής αναρωτιέται μήπως το όνειρο έπαιξε σημαντικό ρόλο στην απόφασή του να μην ακολουθήσει τη μοναστική ζωή. Μήπως οι τύψεις του επειδή παρασύρθηκε από τον πειρασμό, η αδυναμία αντίστασης μπροστά στην απόλαυση της σάρκας, ήταν αυτά που τον έκαναν να απαρνηθεί τη ζωή του ιερέα και μάλιστα του μοναχού. Οι ενοχές του λοιπόν τον έπεισαν ότι δεν ήταν άξιος για το ιερατικό αξίωμα και τον στρέφουν μακριά από τη θρησκευτική ζωή. Όμως, τώρα πια, ο δικηγόρος αναγνωρίζει ότι η αδυναμία μπροστά στον πειρασμό θα έπρεπε να τον είχαν οδηγήσει στην απόφαση να ακολουθήσει το μοναχισμό. Εκεί θα έβρισκε τη συγχώρεση, με την άσκηση και την προσευχή θα έφτανε στη μετάνοια και βέβαια θα κρατιόταν μακριά από το γυναικείο πειρασμό. Τώρα όμως δεν υπάρχει διέξοδος.

- Σχοινί: σύμβολο (βλ. παραπάνω)

- «Ας ήμην ακόμη βοσκός εις τα όρη»: σχήμα κύκλου: το διήγημα τελειώνει με τον ίδιο τρόπο που άρχισε. Ολοκλήρωση κειμένου. Εγκλωβισμός του αφηγητή σε συγκεκριμένα όρια.